

نقش روزی حلال در استحکام نهاد خانواده با محوریت اصل عفاف

مرتضی عمارلو^{۱*}

۱- گروه فقه و حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی بابل، بابل، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۲۵	مقدمه: عفت یکی از فضایل اخلاقی است که در آموزه های دینی از جایگاهی والا برخوردار بوده و به آن سفارش فراوان شده است و در تحکیم خانواده نقش بسزایی دارد و هدف از این پژوهش مشخص نمودن نقش روزی حلال در استحکام خانواده با محوریت اصل عفاف با تکیه بر آیات و روایات و سخنان علمای اخلاق است.
پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۲۲	روش‌ها: این پژوهش با استفاده از آیات، روایات و کتب مرتبط با آنها در صدد تبیین نقش روزی حلال از منظر آموزه‌های دینی در تقویت عفت که در استحکام بنیان خانواده تاثیر گذار هستند، می‌باشد. این پژوهش به روش مطالعه کتابخانه‌ای انجام گرفته و اطلاعات لازم جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شده است؛ بنابراین روش تحقیق در این مقاله، توصیفی - تحلیلی محسوب می‌شود.
کلمات کلیدی: روزی حلال عفاف خانواده قرآن روایات	نتایج: بر اساس متون دینی یکی از عوامل تاثیرگذار در استحکام خانواده، اصل عفاف است. عفت یکی از فضایل اخلاقی است که در آموزه‌های دینی سفارش شده است. از جمله عوامل تاثیرگذار در تقویت عفت، ایمان به خدا و پایبندی به ارزش‌های الهی است. آنچه که در بالابردن باورهای دینی و ارزش‌های الهی در افراد موثر است، کسب روزی حلال است. با مراجعه به آیات و روایات و کتب علمای اخلاق، کسب روزی حلال در تقویت ایمان به خدا و باورهای دینی که سبب ترویج فضایل اخلاقی از جمله عفت در گستره اندیشه، گفتار و و اعضا و جوارح در ابعاد چشم، گوش، دست، پا، پوشش، جمال، شکم و شهوت جنسی که در استحکام بنیان خانواده تاثیر گذار هستند، تبیین شده است.
نتیجه‌گیری: در آموزه های وحیانی بویژه قرآن کریم روزی حلال و خانواده و عفت از جایگاه ویژه برخوردار است و بر حفظ آن در آیات و روایات تاکید شده است و همچنین به ارتباط و نقش روزی حلال در استحکام نهاد خانواده با محوریت اصل عفاف در قرآن و سخنان پیامبر (ص) و ائمه اطهار سفارش شده است.	

استناد (ونکور): عمارلو م. نقش روزی حلال در استحکام نهاد خانواده با محوریت اصل عفاف. مجله پژوهشنامه حلال. تابستان ۱۴۰۱؛ ۵(۲): ۱۲-۲۸.

مقدمه

همسرانی آفرید که در کنار آنها آرامش یابید و در میان شما دوستی و رحمت قرار داد.^۱ نقش خانواده به عنوان کوچک‌ترین نهاد جامعه همانند سلول‌های یک پیکر است که در بدن نقش‌آفرینی می‌کند. اگر سلول‌ها آفت ببینند، تن آدمی بیمار می‌گردد. بنابراین سالم‌سازی و سامان‌بخشی خانواده، زیر بنای بسیاری از خوشبختی‌های فردی و اجتماعی است. از جمله شاخصه‌های که در پیشگیری از انحطاط خانواده نقش بسزایی ایفا می‌کند رعایت اصل عفاف

نهاد خانواده در آموزه دینی از جایگاه والایی برخوردار است که با امر مقدس ازدواج آغاز می‌شود. در آیات و روایات به تشکیل و تحکیم خانواده سفارش شده است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «ما بنی فی الاسلام احب الی الله من التزویج»؛ «در اسلام هیچ بنایی نزد خدا محبوب‌تر از بیان ازدواج نیست» (۱)، و در قرآن با تعبیر زیبایی، ازدواج را آیه‌ای از آیات خدا دانسته و خداوند درباره این امر مهم می‌فرماید: «از آیات خداوند این است که برای شما از جنس خودتان

* نویسنده مسئول: مرتضی عمارلو، آدرس پست الکترونیکی: aammar1389@gmail.com، شماره تماس: ۰۱۷-۳۵۴۴۳۴۲۰

^۱ سوره روم آیه مبارکه ۲۱

کسب روزی حلال هستند. مقاله‌ی «فرهنگ کسب روزی حلال در قرآن» نوشته‌ی مرتضی عمارلو (۱۴۰۱) به فرهنگ‌سازی کردن روزی حلال در زندگی و توجه داشتن به تغذیه در قرآن، تاکید فراوان کرده و خداوند در آیات متعددی علاوه بر تبیین رزق حلال و اوصاف آن، عوامل زمینه‌ساز رزق را بیان می‌کند.

مقاله‌ی «بررسی نقش کسب روزی حلال در پیشگیری از انحطاط خانواده با رویکرد تحلیلی به گزاره‌های قرآنی و روایی» نوشته‌ی مرتضی عمارلو و همکاران (۱۳۹۸) که در این مقاله، نویسندگان به تبیین معنای لغوی و اصطلاحی روزی حلال و خانواده و تاثیر روزی حلال در شاخصه‌های تحکیم خانواده از جمله آن اصل عفاف به صورت مختصر پرداخته‌اند.

در مقاله‌ی «نقش روزی حلال در استحکام نهاد خانواده در سیره و سخن امام رضا (ع)» نوشته‌ی مرتضی رحیمی (۱۳۹۲)، نویسنده با توجه به موضوع پژوهش، با استناد به فرمایشات امام رضا (ع) و سیره عملی ایشان، برای استحکام بنیان خانواده بر کسب روزی حلال تاکید کرده و رفتارهایی همچون قناعت و ساده‌زیستی و رضایت‌مندی و غیره را در استحکام بنیان خانواده مهم دانسته است.

در مقاله‌ی «عوامل تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی» نوشته‌ی صالح حسن‌زاده (۱۳۹۳)، نویسنده به عوامل موثر در تحکیم خانواده از جمله حسن معاشرت در خانواده، صبر، حلم و بردباری و غیره در نظام فرهنگ اسلامی با استفاده از منابع اسلام پرداخته است. تبیین معنای لغوی و اصطلاحی حلیت و کاربرد آن در فقه پرداخته است.

تمایز این پژوهش از آثار پیش گفته، در این است که می‌کوشد نگاهی تحلیلی به گزاره‌های قرآنی و روایی داشته و محوریت پژوهش را تبیین آیات و روایات و سخنان فقها قرار داده و سعی می‌کند تاثیر روزی حلال در اصل عفاف و نقش آن در تحکیم خانواده را بررسی کند.

است که به عنوان یک فضیلت اخلاقی نامیده می‌شود و در آموزه‌های دینی به آن تاکید شده است؛ امیر المومنین (ع) می‌فرماید: «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الْعَفَافُ»؛ «والاثرین عبادت عفاف و عفت‌ورزی است»^(۲).

مساله کسب روزی حلال در فرهنگ دینی یکی از اصول اساسی در زندگی مومنین است، همان‌طوری که در متون دینی به‌ویژه قرآن مجید حلال خوری ترویج و به آن تشویق شده است. خداوند تمام پیامبرانش را به کسب روزی حلال و ارتزاق از آن دستور می‌دهد و می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ»^۲. در روایات کسی که به دنبال روزی حلال می‌رود مجاهد در راه خدا است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «الكَادُّ عَلَى عِيَالِهِ مِنْ حَلَالٍ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»؛ «آن که خانواده خویش را از حلال روزی می‌دهد، مانند مجاهد در راه خدا است»^(۳).

در این پژوهش سعی شده است به سوالاتی از جمله؛ مفهوم واژه‌ی عفاف و تاثیر روزی حلال در تقویت اصل عفاف و چيستی نقش آن در تحکیم خانواده، پاسخ داده شود و این موضوع مورد بررسی و تحلیل قرار بگیرد.

بررسی پیشینه نشان می‌دهد، تحقیقات مختلفی به‌طور مستقل در گستره موضوع «روزی حلال» و «اصل عفاف و نقش آن در تحکیم خانواده» انجام شده است. برخی از این تحقیقات به صورت عمومی درج شده است که نمی‌توان گفت با رویکرد تخصصی به موضوع ورود داشته‌اند، بلکه به مناسبت و در ضمن مباحث گستره روزی حلال و خانواده به موضوع عفاف نیم‌نگاهی داشته‌اند.

جدای از این طیف نوشتاری، مرور مقالات نگارش یافته در موضوع، به تعدادی مقاله می‌رسد که بعضاً به صورت مختصر به آن اشاره کرده‌اند.

مقاله‌ی «بهره شیعیان هدایتگر و تلاشگر از روزی حلال» نوشته‌ی محمدتقی مصباح (ره) (۱۳۹۷) به بررسی صفات پرهیزگاران در فرمایش امیرالمومنین در خطبه همام پرداخته است که متقین برای ادامه حیات خویش در پی

^۲ سوره مومنون آیه مبارکه ۵۱

مواد و روش‌ها

در این پژوهش، از روش تحلیل و توصیف محتوا استفاده شده است و تحلیل و بررسی بر اساس متون آیات و روایات و سخنان بزرگان دینی می‌باشد و برای محتوا، مراحل مختلفی طی می‌شود، از جمله این مراحل، می‌توان سه مرحله عمده زیر را ذکر نمود:

الف: مرحله قبل از تحلیل (آماده سازی و سازماندهی): در این مرحله، سعی شده است تمام متون دینی بررسی گردد و آیات و روایات و دیدگاه فقها مرتبط با روزی حلال، اصل عفاف و خانواده جمع‌آوری گردد.

ب: بررسی مواد (پیام): بعد از جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با روزی حلال، عفاف و خانواده در این مرحله، مفهوم‌شناسی واژه‌های کاربردی و روزی حلال و انواع عفت بر اساس متون دینی و نقش آن در تحکیم نهاد خانواده مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

ج: پردازش نتایج: در این مرحله، روزی حلال و تاثیر آن در عفاف به عنوان یکی از عوامل تاثیرگذار از منظر متون دینی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و نقش آن در تحکیم خانواده تبیین می‌گردد.

۱) چیستی عفت؛

کلمه عفت واژه‌ای عربی است که از ماده «عفف» به معنی خودداری از قبیح و آنچه حلال نیست (۴)، ریشه می‌گیرد. عفت در لغت، به معنی خودنگهداری و پدید آمدن حالتی برای نفس و جان آدمی است که به وسیله آن از غلبه و تسلط شهوت جلوگیری می‌شود و اصل آن بسنده کردن در گرفتن چیز اندک است. طلب عفت و پاکدامنی و باز ایستادن از حرام، استعفاف نام دارد (۵). واژه‌ی عفت در کتاب‌های اهل لغت فارسی به معنای پارسا و زاهد و پاکدامن و با شرم و حیا و پرهیزکار می‌باشد. بی عفت به معنی بی شرم و حیا و در مقابل آن واژه بی‌عفتی به معنای بی شرمی و بی‌حیایی است (۶).

در اصطلاح قرآنی، عفت یک حالت نفسانی است که باعث جلوگیری غلبه شهوت می‌شود و آن را مهار می‌کند و شخص با عفت آن را با ممارست و تمرین به دست می‌آورد. در قرآن کریم عفت به معنای مناعت به کار برده شده، و در شرح آن گفته‌اند: حالتی نفسانی است که از غلبه شهوت باز دارد. پس باید عقیف به معنای خود نگه‌دار و با مناعت باشد: «...يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ»؛ «بی‌خبر، آنها را از مناعتشان غنی می‌پندارد». «وَلَيْسَتُعْفِيفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ...»؛ «آنان که قدرت تزویج ندارند خود نگه‌داری و عفت پیش‌گیرند تا خدا از کرم خویش آنها را بی‌نیاز گرداند» (۷).

در اصطلاح علمای اخلاق، عفت، حالتی نفسانی است که از غلبه بر جان آدمی جلوگیری می‌کند و در سایه آن، انسان‌ها توانایی دوری از تمایلات و خواسته‌های شهوانی نفس را پیدا می‌کنند. پاک‌دامنی، رعایت اعتدال در قوه شهویه است. هرگاه انسان قوه شهویه را تحت نظارت قوه عاقله به‌کار گیرد، موجب کسب عفت می‌شود تا آنچه مفید به حال انسان است و سعادت او را تضمین می‌کند، برای او حاصل شود. هنگامی که شهوت رها شود و به افراط بینجامد آن را «شَرَه» و زمانی که در آن تفریط شود، آن را «خمودی» می‌نامند. کسی که به خواسته نفس عمل کند و خود را بنده او قرار دهد از حد انسانیّت خارج و به مرز حیوانیّت نزدیک شده است (۸). ملا احمد نراقی در تعریف آورده: «عفت عبارت است از: مطیع و منقاد شدن قوه شهویه از برای قوه عاقله، تا آنچه امر فرماید در خصوص آکل، شرب، نکاح و جماع متابعت کند و از آنچه نهی فرماید، اجتناب نماید» (۹). همچنین عفت به معنی خویشنداری در برابر تمایلات افراط‌گونه نسبت به لذت‌های مادی و نفسانی، که نقطه مقابل شهوت است، گفته می‌شود و باید قوه شهوت در خوردن و آمیزش جنسی، مطیع عقل باشد و از چیزی که عقل و شرع نهی کرده، اجتناب نماید و این حد اعتدال در شرع، ستوده شده است (۱۰).

^۲ سوره بقره آیه مبارکه ۲۷۳^۴ سوره نور آیه مبارکه ۳۳

ندارند گناهی نیست که پوشش خود را کنار نهند به شرطی که زینتی را آشکار نکنند؛ و عفت و وزیدن برای آن‌ها بهتر است و خدا شنوای دانا است». خداوند در آیه حکم حجاب زنان را بیان می‌کند و زنان پیر و سالخورده را از این حکم مستثنی می‌شمرد و می‌گوید: زنان از کار افتاده‌ای که امیدی به ازدواج ندارند گناهی بر آنان نیست که لباس‌های (روئین) خود را بر زمین بگذارند در حالی که در برابر مردم خود آرائی نکنند، در واقع برای این استثناء دو شرط وجود دارد: نخست این که به سن و سالی برسند که معمولاً امیدی به ازدواج ندارند و به تعبیر دیگر جاذبه جنسی را کاملاً از دست داده‌اند. دیگر این که در حال برداشتن حجاب خود را زینت نمایند. روشن است که با این دو قید مفاسد کشف حجاب در مورد آنان وجود نخواهد داشت و به همین دلیل اسلام این حکم را از آنان برداشته است. یکی دیگر از مصادیق عفت و پاکدامنی که قرآن به آن سفارش شده است امور اقتصادی بوده و خداوند می‌فرماید: «لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ»^۴؛ «این صدقات برای آن دسته از نیازمندیانی است که در راه خدا فرومانده‌اند و نمی‌توانند برای تأمین هزینه زندگی در زمین سفر کنند از شدت خویشتن داری، فرد بی‌اطلاع، آنان را توانگر می‌پندارد. آن‌ها را از سیمایشان می‌شناسی. با اصرار، چیزی از مردم نمی‌خواهند. و هر مالی به آنان انفاق کنید، قطعاً خدا از آن آگاه است» خداوند در این آیه می‌فرماید: «يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ»؛ فقیران عقیف، پاکدامن و آبرودار، مورد ستایش خداوند هستند. یعنی کسی که از حال ایشان اطلاع ندارد از شدت عفتی که دارند ایشان را توانگر می‌پندارد، چون با این که فقیرند ولی تظاهر به فقر نمی‌کنند، پس جمله نامبره دلالت دارد بر این که مؤمنین تا آن جا که می‌توانند تظاهر به فقر نمی‌کنند و از علامت‌های فقر به غیر آن مقداری که

بنابراین از مجموع تعریف‌های که از واژه عفت در لغت و اصطلاح بیان شد آنچه که در تبیین عفت به نظر می‌رسد عبارت است از یک حالت نفسانی که در اثر تقویت ایمان در اعضا و جوارح انسان یک مناعت طبع حاصل می‌گردد که در مقابل گناه و کارهای قبیح پرده دری نکند؛ همانگونه که امام صادق (ع) درباره عفت می‌فرماید: «الْعِفَّةُ وَ ضِدَّهَا الْتَهْتُكُ» (۱۱)؛ «در مقابل عفت، تهتک و پرده‌داری می‌باشد» و این یک فضیلت اخلاقی است.

۲) جایگاه عفت در آموزه‌های دینی

آ) تبیین و تحلیل گزاره‌های قرآنی؛

عفت و پاکدامنی در آموزه‌های دینی از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند، به‌گونه‌ای که قرآن کریم به صراحت به حفظ عفت سفارش می‌کند و در آیات متعددی به آن اشاره شده است. از مصادیق عفت که در آیات قرآن، که خداوند از آن نام می‌برد، عفت در امور شهوانی است؛ درباره کسانی که امکانی برای ازدواج نمی‌یابند، باید پاکدامنی پیشه کنند تا خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز گرداند: «وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ»^۵؛ «و کسانی که وسیله زناشویی نمی‌یابند، باید عفت ورزند تا خدا آنان را از فضل خویش بی‌نیاز گرداند». در این آیه خداوند دستور به عفت و پاکدامنی داده و می‌فرماید: و آن‌ها که وسیله ازدواج ندارند باید عفت پیشه کنند، تا خداوند آنان را به فضلش بی‌نیاز سازد؛ نکند در این مرحله بحرانی و در این دوران آزمایش الهی تن به آلودگی دهند و خود را معذور بشمرند که هیچ عذری پذیرفته نیست، بلکه باید قدرت ایمان و شخصیت و تقوا را در چنین مرحله‌ای آزمود. در آیه‌ی دیگر خداوند می‌فرماید: «وَأَلْقَوْا مِنَ النَّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ»^۶؛ «و بر زنان از کار افتاده‌ای که دیگر امید زناشویی

^۴ سوره بقره آیه مبارکه ۲۷۳

^۵ سوره نور آیه مبارکه ۳۳

^۶ سوره نور آیه مبارکه ۶۰

أَلْمَلَأَنكِئَةَ»؛ «پاداش مجاهد شهید در راه خدا، بزرگتر از پاداش عقیف پاکدامنی نیست که قدرت گناه دارد و آلوده نمی‌گردد. همانا عقیف پاکدامن فرشته‌ای از فرشته‌هاست». بنا بر فرمایش امیرالمومنین (ع) که پاداش انسان عقیف از شهید در راه خدا بیشتر است از این منظر است که شهید چند ساعت یا چند روز در راه خدا جهاد می‌کند و به شهادت می‌رسد اما کسی که پاکدامن و عقیف است لحظه به لحظه باید دست و زبان و چشم و تمام بدنش را حفظ کند از هر راهی که می‌گذرد و در برابر هر سخنی باید با هوای نفس (نامشروع) مجاهده کند تا آلوده به دروغ و غیبت و مال حرام و زنا و فحشا نگردد.

امیرالمومنین (ع) در وصف متقین که برترین گوه‌های انسانی را معرفی می‌کند، یکی از اوصاف متقین را عفت و پاکدامنی نام می‌برد و می‌فرماید: «نَفْسُهُمْ عَفِيفَةٌ... إِنْ اسْتَصَعَبَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ فِيمَا تَكْرَهُ لَمْ يُعْطِهَا سُؤْلَهَا... أُرْبَارُ اتَّقِيَاءَ وَمَيْتَةٌ شَهْوَتُهُنَّ»؛ «متقین دارای نفس‌هایی عقیف‌اند... اگر نفس او در آنچه بر آن دشوار است فرمان نبرد، او نیز در آنچه نفسش می‌پسندد، اطاعتش نکند... متقین پاکیزه و با عفت‌اند پیرو شهوات نیستند. امام باقر (ع) می‌فرماید: «ما عبد الله بشيء افضل من عفة بطن و فرج»، «هیچ عبادتی در پیشگاه خداوند، برتر از عفت در برابر شکم و مسایل جنسی نیست» (۱).

در روایت دیگری از امام باقر (ع) جهت تبیین و تفسیر اینکه عفت از برترین عبادات، آمده است که مردی خدمت امام علیه السلام عرض کرد: اعمال و طاعات من ضعیف و روزهام کم است، ولی امیدوارم که هرگز مال حرامی نخورده‌ام. امام علیه السلام در پاسخ فرمود: ای الاجتهادافضل من عفة بطن و فرج، کدام تلاش در راه اطاعت خدا، برتر از عفت در مقابل شکم و مسایل جنسی است (۲).

پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله نیز، در این رابطه، درباره مردم آخر الزمان فرموده است: «یاتی علی الناس زمان بطونهم الهتهم و نسائهم قبلتهم و دنایرهم دینهم، و شرفهم

نمی‌توان پنهان داشت، پنهان می‌دارند و مردم پی به حال آنان نمی‌برند، مگر این که شدت فقر رنگ و رویشان را زرد کند و یا لباسشان کهنه شود. آیه دیگری که خداوند در آن به رعایت عفت در امور اقتصادی اشاره می‌کند در سوره نساء می‌فرماید: «فَابْتَلُوا الْيَتَمَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا»^۸، «و یتیمان را بیازمایید تا وقتی به سن زناشویی برسند؛ پس اگر در ایشان رشد فکری یافتید، اموالشان را به آنان رد کنید، و آن را از بیم آن که مبدا بزرگ شوند، به اسراف و شتاب مخورید و آن کس که توانگر است باید از گرفتن اجرت سرپرستی خودداری ورزد؛ و هر کس تهی دست است باید مطابق عرف از آن بخورد؛ پس هر گاه اموالشان را به آنان رد کردید بر ایشان گواه بگیرید، خداوند حسابرسی را کافی است؛ «و من كان غنيا فليستعفف و من كان فقيرا فلياكل بالمعروف» یعنی سرپرستان ایتمام اگر متمکن و ثروتمندند نباید به هیچ عنوانی از اموال ایتمام استفاده کنند و اگر فقیر و نادر باشند تنها می‌توانند در برابر زحماتی که بخاطر حفظ اموال یتیم متحمل می‌شوند با رعایت عدالت و انصاف، حق الزحمه خود را از اموال آن‌ها بردارند.

ب) تبیین و تحلیل روایات

موضوع عفت و پاکدامنی از موضوعات اخلاقی است که از فضایل اخلاقی شمرده شده است و این امر مهم در فرمایشات بزرگان دینی و بویژه ائمه معصومین (ع) تاکید فراوان شده است و نیز از عفت و پاکدامنی با تعبیرات بلندی یاد شده است امیرالمومنین (ع) فرد عقیف را با مجاهدان در راه خدا مقایسه می‌کند بلکه بالاتر از مجاهد در راه خدا می‌داند و می‌فرماید: «مَا الْمُجَاهِدُ الشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَعْظَمَ أَجْرًا، مِمَّنْ قَدَرَ فَعَفَ، لَكَادَ الْعَفِيفُ أَنْ يَكُونَ مَلَكًا مِنْ

^۸ سوره نساء آیه مبارکه ۶

اسلامی حکومت کند اندیشه‌ی افراد بر اساس اعتقاد به خدا و اصول و ارزش های الهی است، و همچنین همه رفتارها و گفتارها را به سوی کسب رضایت خداوند سوق می‌دهد. فردی که خدا را ناظر و همراه خود و حتی از رگ گردن خود به خویش نزدیک‌تر می‌بیند: «وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعَلْمَا تَوْسُوسًا بِهٖ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ»^۹: ما انسان را آفریدیم و وسوسه‌های نفس او را می‌دانیم، و ما به او از رگ قلبش نزدیک‌تریم». هر انسانی با این تفکر و اندیشه تلاش می‌کند طوری زندگی کند که رضایت خداوند در تمام زندگی خود جلب نماید.

یکی از جلوه‌گاه‌های عفت، اندیشه انسان است که خداوند در قرآن به آن اشاره کرده و تعبیر به لباس تقوی می‌کند و می‌فرماید: «يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ»^{۱۰}؛ «ای فرزندان آدم! لباسی برای شما فرستادیم که اندام شما را می‌پوشاند و مایه زینت شماست؛ اما لباس پرهیزگاری بهتر است...». خداوند در این آیه اشاره به پوشاندن و عفت ظاهری می‌کند، که همان عفت در پوشش است که پرهیز از خودنمایی و تبرج در حضور نامحرم با بهره‌گیری از لباس جسم است ولی آنچه که مهم است لباس تقوا است که سبب می‌شود انسان مومن خود را از نامحرم بپوشاند. لباس تقوا، همان اندیشه‌ها و باورها فرد است که در مقابل محرّمات الهی پرده‌داری نمی‌کند و عفت پیشه می‌نماید، بنابراین همان گونه که لباس، جسم انسان را می‌پوشاند و آن را از گرما و سرما حفظ می‌کند، روح تقوا و پرهیزگاری علاوه بر پوشانیدن بشر از زشتی گناهان و حفظ خطرات فردی و اجتماعی، زینتی چشم‌گیر است که بر شخصیت انسان می‌افزاید (۱۳).

بنابراین مبنای رفتار و گفتار هر انسان، اندیشه اوست امیرالمومنین می‌فرماید: «مَنْ كَثُرَ فِكْرُهُ فِي الْمَعَاصِي دَعَتْهُ إِلَيْهَا» (۱۴) «کسی که بسیار درباره گناهان بیندیشد، بزهکاری‌ها او را به خویش فرا می‌خوانند». حضرت عیسی (ع) به حواریون گفت: «إِنَّ مُوسَى أَمْرُكُمْ أَنْ لَا تَزْنُوا وَ أَنَا أَمْرُكُمْ

متاعهم، لا یبقی من الایمان الا اسمہ و لا من الاسلام الا رسمہ و لا من القرآن الا درسہ، مساجدهم معمورۃ من البناء و قلوبهم خراب علی الہدی» (۲)؛ «زمانی بر مردم فرا می‌رسد که شکم‌های آنها بت‌های آنهاست و زن‌های آنها قبله آنهاست و دینارهایشان دینشان و شرفشان متاعشان است، در آن زمان از ایمان جز نامی و از اسلام جز رسمی و از قرآن، جز درسی باقی نمی‌ماند، مساجدشان از نظر ساختمان آباد و دل‌هایشان از نظر هدایت خراب است...».

شهید مطهری نیز درباره فطری بودن عفت می‌گوید: چیزی که در فطرت بشر است، مسئله عفت است؛ یعنی خداوند انسان را و مخصوصاً زن را طوری آفریده که به حقوق خانوادگی احترام بگذارد. چیزی که در وجدان هر مرد و زنی هست مسئله عفت است ولی چیزهایی هست که مقدمه و وسیله آن است (۱۲).

۳) گستره عفت در زندگی انسان

امیرالمومنین (ع) می‌فرماید: «الا و ان لكل ماموم اماما، یقتدی به و یستضیء بنور علمه؛ الا و ان امامکم قد اکتفی من دنیاہ بطمریہ، و من طعمہ بقرصیہ، الا و انکم لا تقدرون علی ذلک، و لکن اعینونی بورع و اجتهاد، و عفة و سداد» «هان! هر پیروی را پیشوایی است که به او اقتدا می‌کند و از نور دانش‌اش پرتو می‌گیرد. بدانید که پیشوای شما از دنیای خود به دو جامه کهنه و فرسوده و از خوراکش به دو گرده نان بسنده کرده است. البته شما از عهده چنین کاری بر نمی‌آید، اما با پارسایی و سختکوشی در عبادت و عفت و درستکاری مرا یاری کنید».

سعی شده در این پژوهش بر اساس متون دینی، عفت که دارای جلوه‌ها و قلمروهای گوناگونی است، در سه بخش گردآوری و تبیین شود.

۳-۱) عفت در اندیشه؛

اندیشه‌ها هر انسانی ریشه در سبک زندگی افراد دارد که فرهنگ حاکم بر آن جامعه را شکل می‌دهد. اگر فرهنگ

^۹ سوره ق آیه مبارکه ۱۶

^{۱۰} سوره اعراف آیه مبارکه ۲۶

هم دینان) خود مکنید و به نام و لقب‌های زشت یکدیگر را بخوانید که پس از ایمان به خدا نام فسق (بر مؤمن نهادن) بسیار زشت است و هر که توبه نکند چنین کسان بسیار ظالم و ستم‌کارند». امیرالمومنین (ع) در بخشی از سخنانش در معرفی متقین در آداب معاشرت به‌ویژه سخن گفتن می‌فرماید: «عِيداً فَحُشَهُ لَيْتِنَا قَوْلُهُ... لَا يُنَابِرُ بِالْأَلْقَابِ... لَا يَشْمَتُ بِالْمَصَائِبِ... لَا يَدْخُلُ فِي الْبَاطِلِ وَلَا يَخْرُجُ مِنَ الْحَقِّ... إِنْ صَمَتَ لَمْ يَغْمَهُ صَمْتُهُ وَإِنْ ضَحِكَ لَمْ يَغْلُ صَوْتُهُ»؛ «ساحت قدس او از فحش و بدزبانی نرم و مهربانانه دارد... دیگران را با لقب‌های زشت و ناروا نخواند... مصیبت زدگان را شماتت نکند... در امور لغو و باطل قدم نهد و از چارچوب حق خارج نشود... اگر از سخن لب فروبندد، غمگین نشود که سکوت او مصلحت و مفید است و اگر چهره به خنده گشاید، به قهقهه نرسد».

در ارتباط با عفت در زبان در فرمایشات ائمه معصومین (ع) به زیبایی اشاره شده است امام سجاد (ع) در بیان عفت در زبان را در قالب حقوق زبان می‌فرماید: «وَأَمَّا حَقُّ اللِّسَانِ فَأِكْرَامُهُ عَنِ الْخَنَى وَ تَعْوِيدُهُ الْخَيْرَ وَ حَمْلُهُ عَلَى الْأَدَبِ وَ إِجْمَامُهُ إِلَّا لِمَوْضِعِ الْحَاجَةِ وَ الْمَنْفَعَةِ لِلدِّينِ وَ الدُّنْيَا وَ إِعْقَاؤُهُ عَنِ الْفُضُولِ الشَّنْعَةِ الْقَلِيلَةِ الْفَائِدَةِ الَّتِي لَا يُؤْمَنُ ضَرَرُهَا مَعَ قَلَّةِ عَائِدَتِهَا وَ يُعَدُّ شَاهِدَ الْعَقْلِ وَ الدَّلِيلَ عَلَيْهِ وَ تَزِينُ الْعَاقِلِ بِعَقْلِهِ [وَأ] حَسَنُ سِيرَتِهِ فِي لِسَانِهِ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ» (۱۶)؛ «حق زبانت این است که آن را از دشنام ارجمندتر بدانی و به سخن خوب عادتش بدهی و مؤدبش داری و آن را در دهان نگه‌داری مگر در محل حاجت و برای سود دین و دنیا و آن را از پرگویی و یاوه‌سرایی کم‌فایده که ایمنی از زیانش نیست و درآمدش کم است معاف داری، زبان گواه خرد و دلیل بر آن شمرده شود و آراستگی مرد به زیور عقل خوش‌زبانی او است و هیچ جنبش و توانایی نیست جز به او».

یکی از افت‌های زبان که باعث انحطاط خانواده می‌شود و خداوند به زنان پیامبر (ص) تذکر می‌دهد و از آن نهی

أَنْ لَا تُحَدِّثُوا أَنْفُسَكُمْ بِالزَّنَا فَضُلًّا عَنْ أَنْ تَزْنُوا» (۱۱)؛ «بی شک، موسی به شما فرمان داد که زنا نکنید و من فرمان می‌دهم که با خویش در اندیشه و پندار زنا نباشید، چه برسد به این که زنا کنید».

بنابراین تقویت عفت در اندیشه و تفکر، همان تقوا الهی است ممکن نیست جز اینکه اسباب و عوامل آن را شناسایی کرد. یکی از عوامل تاثیر گذار در تقوا، کسب روزی حلال است. امام صادق (ع) می‌فرماید: «به دنبال روزی حلال رفتن را رها نکن؛ زیرا این در تقویت دینت مؤثر است» (۲).

۲-۳) عفت در گفتار؛

یکی دیگر از قلمروهای عفت، گفتار است که در آموزه‌های دینی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و آنچه در تبیین گفتار، بعضی از دانشمندان گفته‌اند: «الْبَيَانُ بَيَانُ: بَيَانُ اللِّسَانِ، وَ بَيَانُ الْبَنَانِ وَ بَيَانُ اللِّسَانِ تَدْرُسُهُ الْأَعْوَامُ، وَ بَيَانُ الْأَقْلَامِ بَاقٍ عَلَى مَرِّ الْأَيَّامِ!»، «بیان دو گونه است: بیان زبان، و بیان قلم، بیان زبان را گذشت زمان کهنه می‌سازد از بین می‌رود، ولی بیان قلم‌ها تا ابد باقی است» (۱۵). عفت در گفتار در دو بعد زبان و قلم تبیین شده است.

۱-۲-۳) عفت در زبان؛

یکی از انواع عفت و پاکدامنی در زندگی انسان، عفت در کلام است که منشا آن زبان است که در متون دینی به مساله حفظ زبان تاکید شده است. خداوند در قرآن در باب اهمیت حفظ زبان و رعایت آداب سخن گفتن، می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَرُوا بِاللِّقَابِ بئسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ»^{۱۱}؛ «ای اهل ایمان، مؤمنان هرگز نباید قومی، قوم دیگر را مسخره و استهزا کنند، شاید آن قوم که مسخره می‌کنند از خود آنان بهتر باشند. و نیز بین زنان با ایمان قومی دیگری را سخریه نکنند که بسا آن قوم از خود آن زنان بهتر باشند، و هرگز عیب‌جویی (از

^{۱۱} سوره حجرات آیه مبارکه ۱۱.

آنچه که سبب می‌شود نقش قلم برجسته شود تاثیر گذاری آن بر فکر و اندیشه دیگران است، همانگونه روایت قبل موید این مطلب است. یعنی شهید در بستر قلم پاک و الهی تربیت می‌گردد. امروزه با پیشرفت تکنولوژی، باید گفت شکل جدید از قلم در جوامع است که شامل رسانه‌ها و فضای مجازی به وسیله تلفن همراه، پیام‌هایی به همدیگر داده می‌شود. قلم در صورتی مورد قبول اسلام است و دارای فضیلت می‌شود که براساس ارزش‌های الهی به تحریر درآید که همان عفت است که سبب اشاعه فرهنگ اسلامی در جامعه می‌گردد و ثمره آن استحکام خانواده است و اگر برخلاف آموزه‌های دینی باشد سبب انحطاط نهاد خانواده می‌گردد که همان بی‌عفتی بوده و از نظر اسلام مردود است.

۳-۳ عفت در اعضا و جوارح

یکی از گستره عفت در زندگی افراد، عفت در اعضا و جوارح است که جلوه‌گاه متعددی دارد که در متون دینی به رعایت و التزام آن سفارش شده است؛ از جمله جلوه‌گاه عفت در اعضا و جوارح عبارت است از: عفت در چشم؛ گوش، دست، پا، پوشش، عفت در جمال، عفت در شکم و عفت در شهوت جنسی است که نقش بسزایی در استحکام بنیان خانواده دارد و عدم التزام، سبب انحطاط نهاد خانواده می‌گردد.

۳-۳-۱ عفت در چشم؛

مساله عفت در چشم یکی مسائل مهم و تاثیرگذار در زندگی هر فرد می‌باشد خداوند در قرآن در دو آیه جداگانه خطاب به پیامبر(ص) می‌فرماید: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ»^{۱۴}؛ «به مؤمنان بگو چشم‌های خود را (از نگاه به نامحرمان) فروگیرند»؛ «قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ»^{۱۵}؛ «به زنان با ایمان بگو چشم‌های خود را (از نگاه هوس آلود) فروگیرند».

چشم دروازه دل است و آنچه از این دریچه وارد وجود انسان می‌شود گاهی او را به سعادت و گاهی به شقاوت

می‌کند سخن هوس‌انگیز است و می‌فرماید: «فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ»^{۱۲}؛ «به گونه‌ای هوس‌انگیز سخن نگوئید». بنابراین برای استحکام خانواده و ترویج عفت در افراد به‌ویژه زنان باید معنویت و معرفت به خدا را در جامعه نهادینه کرد امام صادق(ع) از رسول خدا(ص) نقل فرموده‌اند: «مَنْ عَرَفَ اللَّهَ وَ عَظَمَهُ مَنَعَ فَاهُ مِنَ الْكَلَامِ وَ بَطَنَهُ مِنَ الطَّعَامِ وَ عَنَى نَفْسَهُ بِالصِّيَامِ وَ الْقِيَامِ» (۱۷) یعنی برای این‌که انسان مواظب دهان باشد و هر حرفی را نزند، معرفت خدا لازم است. کسی که خدا را بشناسد، او را بزرگ بشمارد، در پیشگاه خدای عظیم هر حرفی را نمی‌زند و شکم را هم با هر غذا، گرچه حرام باشد، آلوده نمی‌کند. (حکمت عبادات، جوادی آملی، ص ۱۵۵) که این معرفت به خدا با کسب روزی حلال حاصل می‌گردد. همچنان که از پیامبر(ص) روایت شده است: «مَنْ أَكَلَ مِنَ الْحَلَالِ صَفَا قَلْبُهُ وَ رَقِيَ» (۱۸)؛ «هر که از حلال بخورد، دلش صفا می‌یابد و نازک می‌شود». در روایت دیگر می‌فرماید: «مَنْ أَكَلَ الْحَلَالَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، نَوَّرَ اللَّهُ قَلْبَهُ وَ أُجْرِي يَنَابِيعَ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ» (۱۹)؛ «هر کس چهل روز غذای حلال بخورد، خدا دلش را نورانی می‌کند و چشمه‌های حکمت را از قلبش بر زبانش جاری می‌سازد».

۳-۲-۲ عفت در قلم؛

یکی دیگر از ابعاد عفت در گفتار، قلم است. قلم در آموزه‌های دینی از جایگاهی ویژه برخوردار است. خدا در قرآن می‌فرماید: «ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ»^{۱۳}؛ «ن (قسم به نون که شاید نام نور و ناصر حق یا لوح نور خداست) و قسم به قلم (علم فعلی ازلی) و آنچه (تا ابد در لوح محفوظ عالم) خواهند نگاشت». در بعضی از روایات آمده است که محدثان شیعه از امام صادق(ع) نقل کرده‌اند: «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ» (۲۰)؛ «نخستین چیزی را که خدا آفرید قلم بود». در روایت دیگری فرماید: «مداد العلماء افضل من دماء الشهداء» (۳).

^{۱۲} سوره احزاب آیه مبارکه ۳۲

^{۱۴} سوره نور آیه مبارکه ۳۰

^{۱۵} سوره نور آیه مبارکه ۳۱

^{۱۳} سوره قلم آیه مبارکه ۱

۳-۳-۲) عفت در گوش؛

یکی دیگر از گستره عفت در اعضا و جوارح، گوش است و معنی عفت در این عضو عبارت است از: گوش ندادن به صدای تحریک کننده و حاضر نشدن در مجالسی است که پر از تحریکات و هیجانات پوچ و زینبار و بی‌ثمرند. امام صادق علیه السلام فرمود: «فَرَضَ اللَّهُ عَلَى السَّمْعِ أَنْ يَتَنَزَّهَ عَنِ السَّمْعِ إِلَى مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَأَنْ يَعْرِضَ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَهُ مِمَّا نَهَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْهُ وَالْإِصْغَاءَ إِلَى مَا أَسْخَطَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ» (۱۱)؛ «خداوند، بر گوش واجب کرده که از گوش دادن به آنچه خدا حرام کرده، خود را پاک کند و از چیزهایی که حلال نیست، دوری گزیند و از گوش دادن به آنچه خداوند را به خشم می‌آورد، پرهیز کند». ائمه معصومین (ع) بارها یاران خود را از حضور در مکان‌هایی که موسیقی حرام و غنا اجرا می‌شود و حتی مجاورت چنین محفل‌هایی، باز داشته‌اند. امیرالمومنین (ع) به زنان جوان سلام نمی‌کرد و می‌فرمود: «می‌ترسم که صدای او مرا خوش آید و بیش از آن چه پاداش می‌جویم، (چیزی در قلب من) وارد شود» (۳).

امام سجاد (ع) در بیان حق گوش که همان رعایت عفت بر مبنای ارزش های الهی است می‌فرماید: «وَأَمَّا حَقُّ السَّمْعِ فَتَنْزِيهُهُ عَنِ أَنْ تَجْعَلَهُ طَرِيقًا إِلَى قَلْبِكَ إِلَّا لِفَوْهَةٍ كَرِيمَةٍ تُحَدِّثُ فِي قَلْبِكَ خَيْرًا أَوْ تَكْسِبُكَ خُلُقًا كَرِيمًا فَإِنَّهُ بَابُ الْكَلَامِ إِلَى الْقَلْبِ يُؤَدِّي إِلَيْهِ ضُرُوبُ الْمَعَانِي عَلَى مَا فِيهَا مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» (۱۶)؛ «حق گوش این است که از هر چیز چنان پاکش داری که آن را راهی به دل خودسازی (و آن را نگشایی) مگر برای (شنیدن) سخن خوبی که در دلت خیری پدید آورد یا اخلاق والایی بدان کسب کنی، زیرا گوش دروازه دل است، هر نوع معنی خوب یا بدی را به آن می‌رساند. و لا قوه الا بالله العلی العظیم».

بنابراین یکی از ابعاد عفاف، عفت در کیفیت صداست. که در استحکام نهاد خانواده نقش ایفا می‌کند، خداوند در قرآن کریم خطاب به زنان پیامبر (ص) می‌فرماید: «فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَ قُلْنَ قَوْلًا

می‌کشاند، بنابراین به عفت در چشم سفارش شده است که انسان خود را از نگاه‌های آلوده برحذر دارد. پیامبر (ص) می‌فرماید: «لِكُلِّ عَضْوٍ مِنْ ابْنِ آدَمَ حَظٌّ مِنَ الزَّانَا لَعَيْنُ زَنَاهُ النَّظَرُ» (۲) «در هر عضوی از فرزند آدم بهره ای از زنا دارد زناي چشم نظر کردن (به نامحرم) است». امیرالمومنین (ع) یکی از ویژگی‌های پارسایان را چشم‌پوشی از حرام بیان می‌نماید: «غَضُّوا أَبْصَارَهُمْ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ»؛ «چشمان خود را از آنچه که خداوند آنها را حرام کرده می‌پوشانند». از رسول خدا (ص) نیز حدیثی در این مورد نقل شده که می‌فرماید: «نگاه به نامحرم، تیری زهرآلود از ناحیه شیطان است...» (۲۱). بر اساس آموزه‌های دینی یکی از آفت‌هایی که موجب سست شدن بنیان خانواده شده است، نگاه‌های شیطانی که زنان و مردان جامعه رعایت نمی‌کنند بوده، که امام در تبیین حقوق چشم به‌عنوان یک نعمت خداوند به ما ارزانی داده است می‌فرماید: «وَأَمَّا حَقُّ بَصَرِكَ فَغَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ وَ تَرْكُ ابْتِدَائِهِ إِلَّا لِمَوْضِعِ عِبْرَةٍ تَسْتَقْبِلُ بِهَا بَصْرًا أَوْ تَسْتَفِيدُ بِهَا عِلْمًا فَإِنَّ الْبَصَرَ بَابُ الْإِعْتِبَارِ» (۱۶)؛ «و اما حق چشمت این است که از هر چه روا نیست آن را بپوشانی و مبتذلش نکنی، مگر برای محل عبرت‌آوری که از آن بینا شوی یا دانشی به دست آوری زیرا دیده، وسیله عبرت است». در روایتی دیگر در اهمیت چشم، می‌فرماید: «وَالسَّمْعَانَةُ عَلَيْهِ بَعْضُ الْبَصْرِ فَإِنَّهُ مِنْ أَعْوَنِ الْأَعْوَانِ» (۱۶)، «در این راه با چشم‌پوشی از نگاه، کمک‌گیری، زیرا چشم‌پوشی بهترین کمک برای پرهیز از آلوده شدن دامن است». پس کسانی که اهل خویشتن‌داری و پرهیز هستند و خودشان را در برابر این میل، کنترل و حفظ می‌کنند، در ویژگی‌های روحی و انسانی، ارتقا می‌یابند و رشد می‌کنند. انسانی که بتواند این میل را کنترل کند، اراده بسیار قوی‌ای دارد. آنان کسانی هستند که تمایلات درونی‌شان را به خوبی کنترل می‌کنند. بنابراین یکی شاخصه تقویت عفت در جامعه کسب روزی حلال است چون آن چیزی انسان از نگاه گناه‌آلود نجات می‌دهد ایمان قوی است که در اثر لقمه حلال حاصل می‌شود.

جلب رضایت خداوند است نه در راستای ظلم به خانواده باشد که نشان عدم ادای حق دست که همان بی‌عفتی است و بنابر آموزه الهی یکی راه‌های معرفت و ایمان به خدا و تقویت آن، کسب روزی حلال است.

۳-۳-۴) عفت در پا؛

یکی از انواع عفت در اعضا و جوارح انسان پا است که در متون دینی تعبیر به عفت در راه رفتن می‌شود، خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتَوَبُّوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»^{۱۷}؛ «هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنید تا زینت پنهان شده‌تان آشکار شود، زنان قدیم به پاهایشان نیز انگو می‌انداختند که به آن خلخال گفته می‌شد و در حال راه رفتن چنان این خلخال‌ها، آهنگی ایجاد می‌کرد که دل‌ها را به سوی آنها و گناه سوق می‌داد» خداوند پا را به انسان داده است تا مرکبی برای کسب رضایت خدا باشد و برای آن حقوقی است که امام به آن اشاره می‌نماید و می‌فرماید: «وَأَمَّا حَقٌّ رَجُلِيكَ فَأَنْ لَا تَمْشِيَ بِهِمَا إِلَى مَا لَا يَحِلُّ لَكَ وَ لَا تَجْعَلَهَا مَطِيَّتَكَ فِي الطَّرِيقِ الْمُسْتَحْفَةِ بِأَهْلِهَا فِيهَا فَإِنَّهَا حَامِلَتُكَ وَ سَالِكَةُ بِكَ مَسْلُكِ الدِّينِ وَ السَّبْقِ لَكَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»^{۱۸}؛ «و اما حق دو پایت این است که با آنها به جایی که روا نیست نروی، مرکب راهی که پویندگانش خفت و اهانت بینند قرارش ندهی، پا وسیله نقلیه توست، به راه دینت می‌برد و وسیله سبقت توست. و لا قوه الا بالله» بنابراین نقش پا در تحکیم خانواده بدین گونه است که زنان نباید طوری راه بروند که نگاه مردان را به خود جلب کنند و باعث نمایش زینت‌ها خود بشوند؛ آنچه که سبب پیشگیری از این بی‌عفتی در جامعه می‌شود ایمان به خدا است که در جامعه نهادینه گردد.

۳-۳-۵) عفت در جمال؛

مساله جمال یکی از مسائل مهم منطبق با فطرت انسان است یعنی هر انسان، جمال و زیبایی را دوست دارد و

مَعْرُوفًا»^{۱۶}؛ «پس به گونه‌ای هوس انگیز سخن نگویند که بیماردلان در شما طمع کنند، و سخن شایسته بگویند» بر این اساس زنان با شخصیت و با ایمان، هنگام سخن گفتن باید جدی سخن گویند و سعی نکنند با لحن تحریک کننده افراد را به فکر گناه بیندازند.

۳-۳-۳) عفت در دست؛

خداوند برای اعضای که به انسان داده است برای او وظایفی تعیین کرده، که به‌عنوان ابزاری برای اجرای مقاصد می‌باشد. یعنی اعضای انسان بر مبنای اوامر و نواهی الهی انجام وظیفه می‌کند که همان عفت است. عفت دست عبارت است خودداری کردن از انجام کار حرام به وسیله آن است. امیرالمومنین (ع) در بیان حرمت سرقت، به حفظ عفت اشاره نموده و می‌فرماید: «وَ مَجَانِبَةَ السَّرِقَةِ إِجَابًا لِلْعَقَّةِ»؛ «لزوم دوری نمودن از سرقت برای حفظ عفت (دست) است».

بر اساس متون دینی، دست انسان دارای حقوقی است؛ امام سجاد (ع) می‌فرماید: «وَ أَمَّا حَقٌّ يَدِكَ فَأَنْ لَا تَبْسُطَهَا إِلَى مَا لَا يَحِلُّ لَكَ فَتَنَالَ بِمَا تَبْسُطُهَا إِلَيْهِ مِنَ اللَّهِ الْعُقُوبَةَ فِي الْأَجَلِ وَ مِنَ النَّاسِ بِلِسَانِ اللَّائِمَةِ فِي الْعَاجِلِ وَ لَا تَقْبِضُهَا مِمَّا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهَا وَ لَكِنْ تُوقِرُهَا بِه تَقْبِضُهَا عَنْ كَثِيرٍ مِمَّا لَا يَحِلُّ لَهَا وَ تَبْسُطُهَا بِكَثِيرٍ مِمَّا لَيْسَ عَلَيْهَا فَإِذَا هِيَ قَدْ عَقَلَتْ وَ شَرِقَتْ فِي الْعَاجِلِ وَ جَبَّ لَهَا حُسْنُ التَّوَابِ مِنَ اللَّهِ فِي الْأَجَلِ»^{۱۹}؛ «و اما حق دست تو این است که آن را به ناروا دراز نکنی تا فردا گرفتار کیفر خدا و امروز گرفتار سرزنش مردم در دنیا شوی و از کارهای واجب آن را عقب نکشی، بلکه با بستن دست از بسیاری از نارواها و گشودنش به بسیاری از غیر واجبات، عزیزش دار؛ آنگاه است که خردمندی کرده شرف دنیا و ثواب آخرت را فراهم خواهد کرد».

بنابراین انسان زمانی عفت در دست دارد که دارای ایمان قوی باشد بتواند در مقابل محرمت الهی پیروز شود آنچه که سبب تحکیم خانواده می‌گردد اینکه دست انسان در راه خدمت به خانواده و ابراز محبت به اهل و عیال باشد که همان

^{۱۷} سوره نور آیه مبارکه ۳۱

^{۱۶} سوره احزاب آیه مبارکه ۳۲

ظاهری اوست که پرهیز از خودنمایی و خودآرایی در جامعه پرتویی از عفت و حیای او می‌باشد. امیر المومنین (ع) پاک‌دامنی را زکات زیبایی معرفی می‌کند و می‌فرماید: زکات جمال و زیبایی، عفت و پاک‌دامنی است «زَكَاةُ الْجَمَالِ الْعَافِ» (۱۴).

۳-۳-۶ عفت در پوشش؛

عفت در پوشش، به معنای رعایت حجاب برمبنای شعائر و معیارهای دینی است که در قرآن کریم تعریف و تبیین شده است و خداوند به این مساله اشاره می‌کند و زنان را مخاطب این فضیلت اخلاقی قرار می‌دهد و می‌فرماید: «وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ... وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولَى الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ»^{۱۸}؛ و در ادامه آیه می‌فرماید: «وَأَلْفَوْا عِدَّاتِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ»^{۱۹}. روایات متعددی در توصیف و تبیین عفت در پوشش در جامعه بیان شده است امیرالمومنین (ع) می‌فرماید: «وَأَكْفَفُ عَلَيْهِنَّ مِنْ أُبْصَارِهِنَّ بِحِجَابِكَ إِيَّاهُنَّ فَإِنَّ شِدَّةَ الْحِجَابِ أَبْقَىٰ عَلَيْهِنَّ»؛ «رعایت پوشش زنان را عامل سلامت و استواری آنان می‌داند و آنان (زنان) را در صدف حجاب در پوشان تا از چشم زخم بلهوسان برهند، زیرا دوام امنیت و سلامت زن به پوشش و عفاف اوست (نهج البلاغه، نامه ۳۱) امیرالمومنین (ع) در بیان صفات متقین از پوشش آن‌ها که همراه با اعتدال است، یاد می‌کند. بنابراین ثمره ترویج عفت در پوشش همان رعایت حجاب در جامعه اسلامی بخاطر پاک‌دامنی و محفوظ ماندن از گناه است. هنگامی که عفت در پوشش در جامعه نهادینه شود از خیانت و هوس بازی مردان نامحرم پیشگیری می‌کند و باید

اختصاص به زن یا مرد ندارد. خداوند در قرآن به فطری بودن جمال اشاره می‌کند و می‌فرماید: «فَاقْمِ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتِ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا»^{۱۸}؛ «پس تو مستقیم روی به جانب آیین پاک اسلام آور در حالی که از همه کیش‌ها روی به خدا آری، و پیوسته از طریقه دین خدا که فطرت خلق را بر آن آفریده است» گرایش به زیبایی از قبیل: زیبا پوشیدن، زیبا سخن گفتن، خود را آراستن، معطر کردن و تمایلات جنسی، همه و همه اموری است که از فطرت انسان بر می‌خیزد.

ملا احمد نراقی در این رابطه می‌گوید: عفت از فطریات و لوازم فطرت مخموره و از جنود عقل است و هتک از لوازم فطرت محجوبه و از جنود ابلیس و جهل است؛ عفت و حیاء و حجب از فطریات تمام عایله بشر است، چنان چه تهتک و فحشاء و بی‌حیایی بر خلاف فطرت جمیع است، لهذا در نهاد عائله بشری، عشق به عفت و حیاء مخمور است و تنفر از هتک و بی‌حیائی نیز مخمّر است (۹).

اگر می‌بینیم که وظیفه «پوشش» به زن اختصاص یافته است از این جهت است که ملاک آن مخصوص زن است. زن مظهر جمال و مرد مظهر شیفتگی است، قهراً به زن باید بگوید خود را در معرض نمایش قرار ندهد و نه به مرد؛ لهذا با این که دستور پوشش برای مردان مقرر نشده است عملاً مردان پوشیده‌تر از زنان از منزل بیرون می‌روند (حدود شرعی را رعایت می‌کنند) زیرا تمایل مرد به نگاه کردن است نه به خودنمایی و برعکس تمایل زن بیشتر به خودنمایی است نه نگاه کردن. به همین جهت «تبرج» از مختصات زنان است (۲۲). از طرفی چون تمام بدن زن معمولاً تهییج کننده است فلذا تمام بدن او عورت محسوب می‌شود و باید پوشیده شود.

بنابراین عفاف و جمال باطنی و زیبایی رفتاری انسان به‌ویژه زن، برای عقل و روح لذت و بهجت می‌آفریند. عفت و حیای زن حافظ و تقویت کننده جمال صورت و جاذبه‌های

^{۲۰} سوره نور آیه مبارکه ۳۱

^{۱۸} سوره روم آیه مبارکه ۳۰

^{۱۹} سوره نور آیه مبارکه ۳۱

إِلَىٰ مَادِيهِ فَاسْرَعَتْ إِلَيْهَا تُسْتَطَابُ لَكَ الْأَلْوَانُ وَ تُنْقَلُ إِلَيْكَ الْجَفَانُ، وَ مَا ظَنَنْتُ أَنَّكَ تُجِيبُ إِلَىٰ طَعَامِ قَوْمٍ عَائِلُهُمْ مَجْفُورٌ وَ غَنِيَّهُمْ مَدْعُوٌّ؛ فَانْظُرْ إِلَىٰ مَا تَقْضِمُهُ مِنْ هَذَا الْمَقْضَمِ، فَمَا اشْتَبَهَ عَلَيْكَ عِلْمُهُ فَالْفِطْهُ وَ مَا أَيَقِنْتَ بِطَيْبِ (وَجْهِهِ) وَجْوهِهِ فَنَلَّ مِنْهُ».

امیرالمومنین (ع) می‌فرماید: «قَلَّةُ الْأَكْلِ مِنَ الْعَفَافِ وَ كَثْرَتُهُ مِنَ الْأِسْرَافِ»؛ «کم خوردن عفت و پاکدامنی است و زیاد خوردن اسراف است». (۲۳) بنا بر روایات آنچه که سبب انحراف در زندگی انسان می‌شود توجه نداشتن به تغذیه است؛ که یک بعد آن ظاهری است که همان افراط و تفریط در خوردن و آشامیدن است و یک بعد دیگر آن بعد باطنی است یعنی توجه نداشتن به حلال و حرام بودن تغذیه است که امام سجاد (ع) به دو بعد آن اشاره می‌کند و می‌فرماید: «وَ أَمَا حَقُّ بَطْنِكَ فَإِنَّ لَّا تَجْعَلُهُ وَعَاءً لِقَلِيلٍ مِنَ الْحَرَامِ وَ لَّا لِكَثِيرٍ وَ أَنْ تَقْتَصِدَ لَهُ فِي الْحَلَالِ وَ لَّا تُخْرِجَهُ مِنْ حَدِّ التَّقْوِيَةِ إِلَىٰ حَدِّ التَّهْوِينِ وَ ذَهَابِ الْمُرُوءَةِ فَإِنَّ الشَّبَعَ الْمُنْتَهَىٰ بِصَاحِبِهِ إِلَىٰ التَّخَمِّ مَكْسَلَةٌ وَ مَثْبُطَةٌ وَ مَقْطَعَةٌ عَنِ كُلِّ بَرٍّ وَ كَرَمٍ وَ إِنَّ الرَّأْيَ (الرِّيَّ) الْمُنْتَهَىٰ بِصَاحِبِهِ إِلَىٰ السُّكْرِ مَسْحَفَةٌ وَ مَجْهَلَةٌ وَ مَذْهَبَةٌ لِلْمُرُوءَةِ» (۱۶)؛ «و اما حق شکمت این است که آن را ظرف حرام کم یا زیاد نکنی و از حلال هم به اندازه‌اش بدهی و از حد تقویت به حد شکم‌خواری و بی‌مروتی نرسانی، و هرگاه گرفتار گرسنگی و تشنگی شد، بر آن مسلط باش؛ زیرا سیری بی‌اندازه شکم را بیاشوبد و کسالت آورد که مایه باز ماندن و دور شدن از هر کار نیک و ارجمند است و نوشابه‌ای که صاحبش را مست کند، مایه سبکسری و نادانی کردن و بی‌مروتی است».

۳-۳-۸) عفت شهوت جنسی؛

در آموزه‌های دینی مومنان را به برخورداری از صفت پاکدامنی و عفت در شهوت جنسی سفارش شده است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ... وَ يَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ» و در آیه دیگر می‌فرماید: «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ...»

به این امر توجه داشت که لباس و پوشش نباید ابزاری برای فخر، مباحات و شهرت قرار گیرد. آنچه که سبب نهادینه کردن عفت در افراد جامعه می‌گردد ایمان به خدا و معاد است. هرچه ایمان به خدا تقویت بشود عفت در جامعه بیشتر رعایت می‌گردد. یکی از شاخصه‌های تقویت ایمان به خدا براساس آموزه دینی روزی حلال است.

۳-۳-۷) عفت در شکم؛

یکی از انواع عفت‌ها و پاکدامنی برای مومنین رعایت اعتدال در خوردن و آشامیدن است، در متون دینی به ویژه قرآن مجید حد اعتدال در خوردن و آشامیدن آن است که انسان آن‌قدر در خوردن تفریط نکند که سبب سنگینی معده شود و از آن طرف افراط در آن هم سبب گرسنگی و درد معده گردد، انسان باید هر دو را از یاد ببرد و از یاد شکم بیرون بیاورد، زیرا هدف از خوردن و آشامیدن، ادامه حیات و قدرت و توانایی در انجام عبادت است. خداوند می‌فرماید: «يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ»^{۲۱}؛ «بخورید و بیاشامید، اما اسراف نکنید».

امیرالمومنین (ع) خطاب به کارگزار خود، عثمان بن حنیف، که بر خوان ثروتمندان نشسته بود، می‌فرماید: ای پسر حنیف، به من خبر رسیده که مردی از جوانان و سرشناسان بصره تو را به سفره‌ای خوانده است و تو هم سر از پا نشناخته بدان‌جا شتافته‌ای. او غذاهای رنگارنگ و مخصوص برای تو فراهم کرده و کاسه‌ها یکی پس از دیگری پیش روی تو نهاده است. من گمان نمی‌کردم تو به سفره گروهی درآیی که نیازمندان را جفا کنند و ثروتمندان را با به میهمانی خوانند. اینک بدانچه از این گونه سفره‌ها می‌خوری درست بنگر، پس آنچه را نمی‌دانی از کجاست و با چه انگیزه‌ای به آن دعوت شده‌ای از دهان بریز و آنچه را یقین داری که پاک و بی‌شائبه است استفاده و اجابت کن؛ «يَا ابْنَ حَنِيفٍ فَقَدْ بَلَغَنِي أَنَّ رَجُلًا مِنْ فِتْيَةِ أَهْلِ الْبَصْرَةِ دَعَاكَ

^{۲۱} سوره اعراف آیه مبارکه ۳۱

بنابراین انسان باید در مقابل شهوت عفت پیشه کند و تعبیری که در روایات بیان شده است، صبر است. امیرالمومنین (ع) می‌فرماید: «الصَّبْرُ عَنِ الشَّهْوَةِ عَقَّةٌ»؛ «عفت، پایداری در برابر شهوت است» (۲۴). آنچه که مومن را در امر عفت در برابر شهوت جنسی کمک می‌کند و او را مقاوم می‌کند، ایمان به خدا و همچنین روزی حلال است که روایت از امام باقر (ع) که شخصی در قالب سوال و جواب بیان می‌کند به مساله شکم که همان حلال خوری و رعایت اعتدال خوردنی‌ها است و بعد از آن به مساله عفت جنسی اشاره می‌کند.

۴) ارتباط کسب روزی حلال و اصل عفاف:

یکی از اثرات وضعی و ثمرات دنیوی حلال خواری که پاداش‌های بی‌شمار اخروی را هم در پی خواهد داشت این است که به انسان توفیق انجام اعمال صالح را می‌دهد. از جمله اعمال صالح که انسان می‌تواند آن را در زندگی، آن را در زندگی، پیشه خود کند عفت و پاکدامنی است. در نقطه مقابل نیز خوردن محرّمات باعث ویرانی شخصیت فرد می‌شود و نور معنویت را از فرد و به تبع آن، از خانواده فرد نیز دور می‌کند.

نقض حریم الهی در پی ارتکاب محرّمات، آثار منفی بسیار به دنبال دارد. امام صادق (ع) در مورد علت حرمت خمر بیان می‌فرماید: شخص دائم الخمر مانند بت پرست است و بدنش دچار ارتعاش می‌شود. شراب خوری، نور (معنویت) او را از بین می‌برد، شخصیت او را ویران می‌سازد و او را بر محارم می‌شوراند تا خون آن‌ها را بریزد، تا آنجا که چون مست شود، ایمن نباشد که با محرم خود نزدیکی کند و زشتی آن را درک نکند شراب برای نوشنده خود جز بدی نیفزاید (۲۵).

هر عبادتی از نگاه اسلامی، عمل صالح است و بالاترین عبادت به فرموده امیرالمومنین (ع) عفت است که از نتایج حلال خواری است (۱۱).

وَالَّذِينَ هُمْ لِغُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ»^{۲۲}؛ «مؤمنان رستگار شدند... و آنها که دامان خود را (از آلوده شدن به بی‌عفتی) حفظ می‌کنند». همچنین امیرالمومنین (ع) در وصف مومن می‌فرماید: «الْمُؤْمِنُ عَفِيفٌ مُّقْتَنِعٌ مُتَنَزِّهٌ مُتَوَرِّعٌ» (۲۴)؛ «مؤمن، پاکدامن، قناعت پیشه، پاک سرشت و خوشتندار است»؛ بنابراین برای ترویج عفت در شهوت جنسی در سطح جامعه به‌ویژه خانواده باید از محیط خانه شروع کرد و کسی که در محیط خانه و از طریق مشروع، نیازهای جنسی خود را تأمین می‌کند، زمینه بسیار کمتری برای آلودگی به بی‌عفتی دارد. از این رو، هر کس برای حفظ پاکدامنی خود و همسرش باید در حد لازم، نیازهای جنسی خود و همسرش را تأمین کند، تا در لغزشگاه‌های جنسی نلغزند و از آلودگی و فساد ایمن گردند. به آراستگی ظاهر، نظافت و استعمال بوی خوش نیز نقش مهمی در حفظ پاکدامنی همسر دارد. مساله عفت جنسی اختصاص به زن یا مرد ندارد بلکه در متون دینی هم به مردان و زنان سفارش شده است. البته نقش زنان در رعایت عفت و پاکدامنی مهم‌تر است خداوند در قرآن می‌فرماید: «الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا...»^{۲۳} نقش زنان در ایجاد روابط نامشروع و فراهم آوردن مقدمات آن، از مردان بیشتر است، به همین دلیل کلمه زانیه مقدم بر کلمه زانی آمده است.

با توجه به مفهوم عفت در شهوت جنسی در آموزه‌های دینی که به آن سفارش شده است سخن امام سجاد (ع) «وَأَمَّا حَقٌّ فَرَجِكَ فَحِفْظُهُ مِمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ وَالِاسْتِعَانَةُ عَلَيْهِ بِعَضِّ الْبَصْرِ فَإِنَّهُ مِنْ أَعْوَنِ الْأَعْوَانِ وَضَبُّهُ إِذَا هَمَّ بِالْجُوعِ وَالظَّمَا وَكَثْرَةُ ذِكْرِ الْمَوْتِ وَالتَّهَدُّدُ لِنَفْسِكَ بِاللَّهِ وَالتَّخْوِيفُ لَهَا بِهِ وَبِاللَّهِ الْعِصْمَةُ وَالتَّأْيِيدُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِهِ» (۱۶)؛ «و اما حق فرجت نگهداری آن است از آنچه حلال نیست برایت و کمک گرفتن بر آن است به چشم‌پوشی از نامحرم؛ زیرا که آن بهترین یاوران است، و نیز با بسیار یاد مرگ کردن و خود را تهدید کردن از خوف خدا، و از خدا است عصمت و تأیید و جنبش و توانی نیست جز به او».

^{۲۲} سوره نور آیه مبارکه ۲

^{۲۳} سوره مومنون آیه مبارکه ۵-۱

بر اساس آموزه‌های دینی عوامل استحکام نهاد خانواده عبارت است از صداقت، امانت داری، تعهد و... همه این‌ها از صفات خوب اخلاقی است که سبب استحکام خانواده می‌گردد خداوند در قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذْ جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِبْنَكَ فِي مَعْرُوفٍ قَبَائِعِهِنَّ وَأَسْتَغْفِرُ لِهِنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ»^{۲۸}؛ «ای پیامبر، چون زنان با ایمان نزد تو آیند که (با این شرط) با تو بیعت کنند که چیزی را با خدا شریک نسازند و دزدی نکنند و زنا نکنند و فرزندان خود را نکشند و بچه‌های حرامزاده پیش دست و پای خود را با بهتان (و حيله) به شوهر نهند، و در (کار) نیک از تو نافرمانی نکنند، با آنان بیعت کن و از خدا برای آنان آمرزش بخواه، زیرا خداوند آمرزنده مهربان است.» از آنجایی که مؤمنان، باید خانواده‌ای پاک و طاهر داشته باشند، و زنان و مردان پاک، با پاکان ازدواج می‌کنند. از منظر متون دینی التزام به اصول خانواده و رعایت حریم زندگی همان عفاف است.

بنابراین خداوند در آیه دیگر به ضرورت حفظ عفاف و پرهیز از حریم‌شکنی به صورت مصداقی در خانواده اشاره می‌کند و می‌فرماید: «قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ... وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ. إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ. فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ»^{۲۹}؛ «به راستی که مؤمنان رستگار شدند، و همانان که پاکدامنند، مگر در مورد همسرانشان یا کنیزانی که به دست آورده‌اند، که در این صورت بر آنان نکوهشی نیست. پس هر که فراتر از این جوید، آنان از حد در گذرندگانند.» در نتیجه حفظ و استحکام خانواده در بستر رعایت اصل عفاف محقق می‌گردد هر چه التزام به حدود و حریم نهاد خانواده کمتر گردد زمینه فروپاشی بنیان خانواده بیشتر می‌گردد.

پیامبر گرامی اسلام(ص) نیز مقام کسی را که مسیر دستیابی دنیا را از طریق صحیح آن می‌رود، مقامی همچون مقام شهدا ذکر می‌فرماید: «کسی که دنیای خود را با عفت نفس و از راه حلال تامین می‌کند مقام و منزلت شهیدان را خواهد داشت»^(۲۶).

۴) تاثیر عفاف در استحکام خانواده؛

خانواده در ادیان الهی یک نهاد مقدس است و در متون دینی از منزلت و جایگاهی ویژه برخوردار است. پیشرفت و تعالی جامعه در گرو خانواده سالم و مطمئن است. در قرآن و روایات معصومین(ع) به موضوع خانواده توجه ویژه‌ای شده و در قرآن مجید به مساله ازدواج و جایگاه زن به عنوان یک رکن در تشکیل خانواده و آثار روانی آن برای مردان اشاره می‌کند و می‌فرماید: «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا»^{۲۴}؛ «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»^{۲۵}.

همانگونه که تشکیل خانواده از منظر قرآن و روایات مورد سفارش است و نیز بر حفظ و تداوم خانواده تاکید شده است خداوند در قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَ قُودُهَا النَّاسُ وَ الْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاطٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَ يَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ»^{۲۶}؛ «وَأذْكَرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَ كَانَ رَسُولًا نَبِيًّا. وَ كَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ كَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا»^{۲۷}.

برای شناخت عوامل استحکام و تداوم بنیان خانواده لازم است بدانیم چه انگیزه‌ها و شاخصه‌هایی سبب تشکیل خانواده می‌شود و چه دلایلی در تشکیل خانواده و ازدواج وجود دارد. عوامل استحکام و پایداری را می‌توان در همان عواملی که سبب تشکیل آن می‌شود یافت. یکی از عوامل مهم در امر تداوم و استحکام بنیان خانواده اصل عفاف است.

^{۲۴} سوره اعراف آیه مبارکه ۱۸۹

^{۲۵} سوره روم آیه مبارکه ۲۱

^{۲۶} سوره تحریم آیه مبارکه ۶

^{۲۷} سوره مریم آیه مبارکه ۵۴-۵۵

^{۲۸} سوره ممتحنه آیه مبارکه ۱۲

^{۲۹} سوره مومنون آیه ۵ و ۷

۵) یافته ها

- ۱) عفت یک حالت نفسانی است که انسان را در مقابل زشتی‌ها و حرام‌های الهی باز می‌دارد و از پرده‌داری پیشگیری می‌کند.
- ۲) عفت یکی از فضایل اخلاقی است که در آموزه‌های دینی به آن سفارش شده است.
- ۳) یکی از عواملی که در تقویت بنیان خانواده موثر است عفت است.
- ۴) گستره عفت به طور کلی در سه بخش اندیشه، گفتار و اعضا و جوارح تبیین شده است.
- ۵) عفت در گفتار در دو بعد زبان و قلم است.
- ۶) جلوه‌گاه‌های عفت در اعضا و جوارح عبارت است: چشم، گوش، دست، پا، پوشش، جمال، شکم (خوردن و آشامیدن) و شهوت جنسی.
- ۷) عفت اختصاص به زنان ندارد بلکه مردان هم باید عفت را رعایت نمایند.
- ۸) یکی از عواملی که عفت را در افراد تقویت می‌کند ایمان به خدا و باورهای دینی است.
- ۹) بر اساس آموزه‌های دینی کسب روزی حلال سبب تقویت ایمان به خدا و باورهای دینی از جمله نهادینه کردن عفت در سطح جامعه در بین افراد می‌گردد که ثمره‌اش استحکام خانواده است.

نتیجه گیری

براساس متون دینی یکی از عوامل تاثیرگذار در تحکیم خانواده، اصل عفاف است. عفت یکی از فضایل اخلاقی است که در آموزه‌های دینی به ویژه قرآن کریم و سخنان پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) به رعایت آن سفارش شده است. از جمله عوامل تاثیرگذار در تقویت عفت در روابط خانوادگی و اجتماعی افراد جامعه، ایمان به خدا و پایبندی به ارزش‌های الهی است. آنچه که در بالابردن باورهای دینی و ارزش‌های الهی در افراد موثر است، کسب روزی حلال است. با مراجعه به آیات و روایات و کتب علمای اخلاق، کسب روزی حلال در تقویت ایمان به خدا و باورهای دینی که سبب نهادینه شدن فضایل اخلاقی از جمله عفت در گستره اندیشه، گفتار در دو بعد زبان و قلم و همچنین در اعضا و جوارح در ابعاد چشم، گوش، دست، پا، پوشش، جمال، شکم و شهوت جنسی که در استحکام بنیان خانواده تاثیرگذار هستند، تبیین شده است.

تضاد منافع

نتایج حاصل از این مطالعه با منافع نویسندگان و محققان در تعارض نیست.

References

1. Horr Ameli M. Shia Means Introduction. Iran: Qom: Foundation of Ahl-Albait; 1988. [In Arabic].
2. Majlesi M B. Bahar Al-Anwar, Beirut: Dar Al-Wafa; 1982. [In Arabic]
3. Sheikh Saduq. Man La Yahduruhi Al-Faqih. Qom: Islamic Publications; 1993. [In Arabic]
4. Ibn Manzoor M. Lisan Al-Arab. Beirut: Dar Sader; 1995. [In Arabic]
5. Ragheb Isfahani M. Vocabulary of Quranic Words, Lebanon: Dar al-Alam-Adar al-Shamiya; 1992. [In Arabic]
6. Dekhoda A A. Dekhoda Dictionary. Tehran: University of Tehran Press; 1998. [In Persian]
7. Ghorashi A A. Quranic Dictionary. Tehran: Islamic Library; 1999. [In Persian]
8. Din Parvar S J. Encyclopedia of Nahjul Balagha, Tehran: Burhan School Cultural Institute; 2015. [In Persian]
9. Naraq M A. Ascension of happiness. Qom: Jamal Publishing; 2009 [In Persian]
10. Sadr Haj Seyyed Javadi A. Shi'ism Encyclopedia. Tehran: Martyr Saeed Mohebbi Publications; 2005. [In Persian]
11. Kolayni M. Al- Kafi. Iran: Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiya; 1986. [In Persian]
12. Motahari, M. Islam and the requirements of time. Tehran: Sadra Publishing; 2011. [In Persian]
13. Makarem Shirazi N. Tafsir Nomoneh. Tehran: Islamic Books House; 1995. [In Persian]
14. Tamimi Amadi AW. Gharr al-Hakam, edited by Seyyed Mehdi Rajaei. 2nd Edition. Qom: Dar al-Kitab al-Islami; 1989. [In Arabic]

15. Sheikh Tabarsi F Ibn H. Majma 'al-Bayan. Beirut: Al-A'lami Foundation Publications; 1995. [In Arabic]
16. Ibn Shuba Harrani H A. Tahf al-Aqool, edited by: Ali Akbar Ghaffari. Qom, Islamic Publications; 1404. [In Arabic]
17. Helli V. Tanbih al-Khawatir. Edited by Ali Asghar Hamed. Tehran: Dar Al-kutub Elmiah; 1997. [In Arabic]
18. Tarehi Najafi F. Maj'ma Al-Bahrain, Researcher Seyyed Ahmed Hosseini. Tehran; Mortazavi Publication; 1987. [In Arabic].
19. Ghazali M M. Al-Mustasfi min Elm Al-Osoul. Beirut: Islamic Library; 1993. [In Arabic]
20. Havizi, AA. Noor al-Thaqalin, edited by Hashem Rasooli Mahallati, Beirut, Dar Al-Ahya Al-Tarath Al-Arabi, 1995. [In Arabic]
21. Mohammadi Rey Shahri, M. Mizan Al-Hikmat. Translated by Hamid Reza Sheikhi. Qom: Dar al-Hadith; 1998. [In Persian]
22. Motahari M. The issue of Hijab. Tehran: Sadra; 1991. [In Persian]
23. Nouri M H. Mustadrak al-Wasa'il. Qom: Al-Bayt Foundation; 1987. [In Arabic]
24. Khansari, MH Agha Jamal, Sharh Gharr al-Hakam, Tehran: Tehran University Press, 1987. [In Persian]
25. Sheikh Tusi. Al-Mabsoot fi Fiqh Al-Emamiah, Tehran: Al-Mortazavi Library for the Revival of Al-Jaafari's works; 1994. [In Persian]
26. Fayz Kashani M M. Al-Muhajja Al-Bayda, Correction and Commentary by Ali Akbar Ghaffari. Qom: Institution for Investigations and Dissemination of Knowledge of Ahl al-Bayt. 2013. [In Arabic]

The role of halal living in strengthening the family institution with the focus on the principle of chastity

Morteza Ammarloo^{1*}

1- Department of Jurisprudence and Law, Islamic Azad University of Babol, Babol, Iran.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Received: 15 May 2022

Acceptance: 13 August 2022

Keywords:

A Lawful Day
Chastity
Family
Quran
Narrations

Introduction: Chastity is one of the moral virtues that has a high status in religious teachings and has been widely recommended and has a significant role in strengthening the family and the purpose of research; The role of a lawful day in strengthening the family is centered on the principle of chastity, relying on verses, hadiths and sayings of moral scholars.

Methods: This study, using verses, hadiths and related books, seeks to explain the role of halal living from the perspective of religious teachings in strengthening chastity, which are effective in strengthening the foundation of the family. This research has been done by library study method and the necessary information has been collected and analyzed; Therefore, the research method in this article is descriptive-analytical.

Results: According to religious texts, one of the influential factors in strengthening the family is the principle of chastity. Chastity is one of the moral virtues prescribed in religious teachings. Among the effective factors in strengthening chastity are faith in God and adherence to divine values. What is effective in raising religious beliefs and divine values in individuals. Earning a lawful livelihood by referring to verses, hadiths and books of moral scholars, earning a lawful livelihood in strengthening faith in God and religious beliefs that promote moral virtues such as chastity in the range of thought, speech and organs and organs in the dimensions of eyes, ears, Hands, feet, beauty, covering, abdomen and sexual desire that affect the strength of the family foundation are explained.

Conclusion: Dar Amozai Hai and Hayani Buyijah Quran Karim Rozi Halal and Khanwada and Effat Az Jaygah Wizh Barkhordar Ast and Bur save that there are verses and narrations confirming the intensity of Ast and Hamashnin with link and inscription Rosy Halal, Dar Al-Istiqam, Nihad Nashd-e-Quran-e-Khanwadeh (Peace be upon him) and his imams were pure.

Use your device to scan and read the article online

Citation (Vancouver): Ammarloo M. The role of halal living in strengthening the family institution with the focus on the principle of chastity. Journal of Halal Research. Summer 2022; 5(2): 12-28. [In Persian] <https://doi.org/10.30502/H.2022.342427.1103>

*Correspondance to: Morteza Ammarloo, Email: aammar1389@gmail.com, Tel: +98-017-35443420

